

K. Duraj-Nowakowa, *Kształtowanie profesjonalnej gotowości pedagogów*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” – WAM, Kraków 2011, ss. 250.

Autorka recenzowanej publikacji jest cenionym nauczycielem akademickim, profesorem zwyczajnym o bogatej karierze zawodowej i sukcesach naukowych – znanych nie tylko w Polsce. Wśród licznych autorskich książek, współautorskich i redagowanych ważne miejsce zajmują takie prace pedeutologiczne, jak: „Gotowość zawodowa nauczycieli” (1986), „Kształtowanie gotowości zawodowej studentów” (1989), „Nauczyciel: kultura – osoba – zawód” (2000, II wyd. 2002), „Systemologiczne inspiracje pedeutologii” (2000) oraz „Akademicka edukacja nauczycieli. Problemy metodologii, teorii i praktyki” (1993, II wyd. 1995), „Próby modernizowania edukacji nauczycieli” (1995), „Nauczyciele akademicy w procesie kształcenia pedagogów u progu reformy systemu edukacji” (1999), „Modernizowanie pedeutologii akademickiej” (2003).

Pedeutologia jest, jak wiadomo, subdyscypliną pedagogiki – jej przedmiotem badań naukowych są zagadnienia związane z nauczycielem, przede wszystkim z jego osobowością, procesem kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego, warunkami pracy, realizowanymi funkcjami społecznymi, pracą badawczą, zawodową samorealizacją i autokreacją nauczycieli, metodami oceny ich działalności dydaktyczno-wychowawczej. Trzeba też podkreślić, że recenzowana książka jest dla czytelników cenna ze względu na poznawcze, dydaktyczne walory opracowanej metodyki kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów ściśle opartych na przeprowadzonych przez autorkę własnych badaniach naukowych.

Książka składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów i zakończenia, ponadto zawiera spis literatury, wykaz tabel oraz spisy treści nie tylko w j. polskim, ale też w czterech językach kongresowych (angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim). Autorka wyjaśnia, że książka stanowi drugie wydanie, opublikowanej przed laty w bardzo niskim nakładzie, pozycji o podobnym tytule, z tym, że została ona gruntownie zmieniona. Także ze względu na nieuwzględnienie w szkołach wyższych podstaw teoretycznych i metodycznych kształtowania gotowości profesjonalnej przyszłych nauczycieli oraz luk w literaturze pedagogicznej i psychologicznej, warto było popracować nad wznowieniem monografii.

Źródła naukowe do opracowania tematycznych i metodologicznych założeń zrealizowanych badań stanowiły dzieła filozoficzne i socjologiczne, psychologiczne

i – głównie – pedagogiczne, w tym pedeutologiczne, które posłużyły do określenia teoretycznych przesłanek badań własnych, począwszy od badania genealogii problemu gotowości profesjonalnej i określenia jego istoty oraz miejsca w piśmiennictwie fachowym. Rozdział pierwszy zawiera problemowy przegląd literatury jako podstawy wyboru i/lub sformułowania własnych tez do prac koncepcyjnych, potem badawczych i następnie ich wyników. Autorka w tym rozdziale zaprezentowała stan wiedzy o kształtowaniu gotowości nauczycieli i pedagogów, wyjaśniła rodowód problemów gotowości człowieka i jego gotowości profesjonalnej (z uwzględnieniem podziału na dostrzeżone cezury: I. 1870 – ok. 1912, II. 1912 – ok. 1940, III. 1940 – ok. 1970 i IV. – po 1970 roku). Wyjaśniła również związki profesjonalnej gotowości z działalnością pedagogiczną, przypominała – jako tło – etapy rozwoju myśli pedeutologicznej, akcentując fakt, że w Polsce intensywny rozwój pedeutologii nastąpił u schyłku lat trzydziestych XX wieku, a o osobowości nauczyciela pisali tacy luminarze myśli pedagogicznej, jak: Stefan Baley, Maria Grzegorzewska, Mieczysław Kreutz, Zygmunt Mysłakowski, Bogdan Nawroczyński, Stefan Szuman (badania prognostyczno-postulatywne), kreując wysoką kulturę ideacyjną, tak ważną dla dalszych etapów badań pedeutologicznych w następnych okresach historii myśli pedagogicznej.

Na podkreślenie zasługuje, że autorka, rozważając problematykę osobowości, zawodu i gotowości nauczyciela, nawiązała do źródeł twórczej refleksji Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Grzegorza Piramowicza, Jana Władysława Dawida. Wyjaśniła związki osobowości z zawodem nauczyciela. Dzięki problemowym analizom i interpretacjom literatury specjalistycznej, opisowi teoretycznych podstaw dla koncepcji poznawania i praktycznego kształtowania gotowości zawodowej autorka uzasadniła: po pierwsze – występowanie zainteresowań pracowników szkolnictwa wyższego i oświaty wagą opracowań takiej problematyki kształtowania gotowości prozawodowej studentów i nauczycieli; po drugie – aktualność i potrzebę rozpoznania problemu kształtowania gotowości zawodowej ogólniej dla społeczeństwa i pedagogiki, przede wszystkim dla pedeutologii; po trzecie – konieczność monograficznego opracowania metodyki kształtowania profesjonalnej gotowości przyszłych nauczycieli na podstawie systemowego podejścia teoretyczno-metodologicznego.

Rozdział drugi monografii zawiera metodologiczne przesłanki badania profesjonalnej gotowości nauczycieli wraz z krytyką niedostatków nie tyle rodowodu, co przestarzałych pozytywistycznych tendencji metodologicznych, które wciąż jeszcze zdają się dominować w pedagogice. Dlatego wybrała paradygmat nowszy, systemologiczny. Autorka nadrzędny problem sformułowała następująco: jak kształtować profesjonalną gotowość studentów do działalności pedagogicznej? Główny problem uszczegółowiła do kilku zagadnień: jaki jest stan wiedzy o wybranym problemie w świetle literatury specjalistycznej?, jaka zależność istnieje między efektywnością działalności pedagogicznej studentów i nauczycieli a ich stopniem gotowości profesjonalnej?, jak kształtować profesjonalną gotowość studentów – kandydatów na

nauczycieli w szkole wyższej? Wymienione trzy zagadnienia podproblemowe autorka jeszcze bardziej uszczegółowiła za pomocą zhierarchizowanych/zoperacjonalizowanych dalszych 12 pytań. Wyjaśniła, że sformułowanie problemów badawczych nastąpiło ze względu na następujące cele: po pierwsze – opracowanie teoretyczno-metodologicznych przesłanek badań własnych, po wtóre – charakterystyka zależności między efektywnością działalności pedagogicznej studentów i nauczycieli a ich stopniem gotowości prozawodowej, po trzecie – opis (w wyniku studiów i badań własnych) metodyki optymalizacji procesu kształtowania gotowości kandydatów na nauczycieli.

Dzięki studiom nad literaturą przedmiotu autorka stwierdziła, że analizę merytoryczną istoty gotowości można usytuować nie tylko multidyscyplinarnie i interdyscyplinarnie, ale trzeba by nawet transdyscyplinarnie, ponieważ gotowość zawodowa jest zarazem kategorią teorii zachowania się, teorii osobowości (cech i postaw), rodzących się teorii zawodu nauczyciela, teorii przygotowania do zawodu nauczyciela oraz budowania teorii profesjonalnej gotowości nauczyciela. Autorka pojęciu „profesjonalna gotowość” nadała znaczenie rzeczowe (przedmiotowe), atrybutywne i operacyjne. Wyjaśniła, że wśród osób badanych były 842 kobiety i 196 mężczyzn w wieku od 18 do 28 lat – studenci różnych kierunków: filologii polskiej (22,8%), filologii germańskiej (16%), pedagogiki przedszkolnej (23,6%), fizyki (17,7%), biologii (19,9%). Dlatego była upoważniona pisać o nauczycielach i pedagogach.

W analizowanej warsztatowej/proceduralnej części publikacji autorka zaprezentowała nurty/strategie badania gotowości studentów i nauczycieli, biorąc pod uwagę literaturę (treści dzieł w oparciu o prezentowane dyscypliny wiedzy i ich metodologie). Następnie na podstawie przeanalizowanych dominujących tendencji w badaniach wybranego problemu gotowości opracowała swoją metodykę empirycznego poznawania uszczegółowionych problemów stanu gotowości i procesu jej kształtowania u studentów.

Rozdział trzeci stanowi raport z badań kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów, a więc zawiera autorską analizę i skomentowanie rezultatów badań stanu ukształtowania gotowości zawodowej badanych. Raport został opracowany według następujących kryteriów: motywacja do podjęcia studiów i wykonywania zawodu nauczyciela, znajomość istoty zawodu i internalizacja profesjonalnie znaczących wartości, mobilizacja wiadomości, umiejętności i cech osobowości studentów, współzależność gotowości i postaw zawodowych. Zawiera więc treści i metody gromadzenia materiałów na podstawie dobranych technik i środków poszukiwania i gromadzenia informacji, następnie treści, strukturę, analizę, interpretację i uogólnienie zebranego materiału eksperymentalnego według hipotetycznie założonych zależności trzech grup zmiennych według ich wskaźników, a także realizację zadań weryfikacji empirycznej przyjętej koncepcji oraz wyniki tego sprawdzania hipotez roboczych. W uogólnieniu autorka podkreśliła, że ponieważ system wartości nauczyciela

przenika wszystkie aspekty jego działalności pedagogicznej – kognitywne, emocjonalne i konatywne – to dotyczą one wszystkich komponentów gotowości zawodowej i zajmują w jej strukturze jedno z pierwszych miejsc.

Na podstawie przeprowadzonych badań naukowych autorka ustaliła, że u 20% osób badanych postawy znajdują się na poziomie ambiwalentnym (nieokreślonym) i mogą być przekształcone na negatywne lub pozytywne – i ta część studentów wymaga wzmocnienia oddziaływań wychowawczych w procesie kształcenia oraz w procesie samowychowania. W dwuletniej pracy doświadczalno-eksperymentalnej (w związku z zadaniami i koncepcją badań weryfikacyjnych), podczas specjalnego kursu zajęć pt. „Kształtowanie gotowości prozawodowej studentów do działalności pedagogicznej”, wykazano dość wysoką efektywność w zakresie pozytywnego wpływu nie tylko na rozwój gotowości studentów do działalności pedagogicznej. Autorka ujawniła istniejące rezerwy możliwości kierowania procesem kształtowania gotowości przyszłych nauczycieli, wskazała na możliwość wykorzystania bardziej ścisłych związków między wykładami, seminariami a zajęciami praktycznymi oraz wzmoczonej kontroli pracy studentów i ich aktywności własnej. Na podstawie analizy stanu wiadomości pedagogicznych, cech osobowości i adaptacji badanych do zawodu nauczyciela – w kontekście ich gotowości zawodowej do działalności pedagogicznej autorka stwierdziła, że integralny wskaźnik gotowości dla całej grupy badanych jest równy 3,4 – a więc jest tylko nieznacznie wyższy od średniego. Podkreśliła również, że ten wskaźnik należy uważać za główną miarę stopnia i zakresu gotowości badanych osób – przyszłych nauczycieli.

Rozdział czwarty monografii zawiera próbę zastosowania autorskiej koncepcji metodyki kształtowania gotowości profesjonalnej przyszłych nauczycieli, ujętą w projekcie systemu formowania gotowości studentów. Ta część książki prezentuje: cele i treści, zadania i etapy formowania gotowości, następnie metody i inne czynniki. Zawiera też, co bardzo ciekawe, opisy poziomów kształtowania i samokształtowania gotowości, przedstawia również model systemu kształtowania gotowości, który stanowi autorskie omówienie możliwości sterowania tym procesem, ze szczególnym uwzględnieniem oddziaływań wychowawczych, organizacji oraz planowania takiej działalności.

Tytułem uogólnień rozprawy autorka podkreśliła, że opracowanie zostało poświęcone badaniom aktualnego problemu pedeutologii i pedagogiki szkoły wyższej i ukierunkowane celowo na rozwiązywanie zadań doskonalenia procesu kształtowania gotowości zawodowej studentów – przyszłych nauczycieli. W wyniku przeprowadzonych badań zaprojektowała rzeczony model gotowości współczesnego nauczyciela na podstawie statystycznych współczynników korelacji rozpatrywanych zmiennych. Ponadto zostały wyznaczone perspektywy dalszych badań aktualnych problemów przygotowania zawodowego studentów – kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Wykonane badania pozwoliły wykryć zależności profesjonalnej gotowości do prób-

nej działalności pedagogicznej studentów ze zintegrowanymi cechami osobowości, działalnością pedagogiczną nauczycieli. W podsumowaniu i konkluzjach z przeprowadzonych studiów i badań własnych autorka dodała, że zbadania wymaga problem zaburzeń/zakłóceń procesu kształtowania gotowości studentów i czynnych zawodowo nauczycieli wraz z zaprojektowaniem działań profilaktycznych i terapeutycznych w tym zakresie. Tym samym zwróciła uwagę na swoistą lukę w literaturze pedeutologicznej, w której brak informacji o nauczycielach odstających od zasad i wymogów poprawności dydaktyczno-wychowawczej, a nawet tych wypalonych zawodowo.

Natomiast formułując wnioski o charakterze praktycznym, autorka zaznaczyła, że idee opracowane w rozprawie znajdują zastosowanie przede wszystkim podczas autorskich wykładów, ćwiczeń i seminariów akademickich oraz w wykładzie fakultatywnym pt. „Wstęp do zawodoznawstwa nauczyciela”, a także w pracy dydaktyczno-wychowawczej ze studentami podczas ich przygotowania do praktyk pedagogicznych i działalności w kołach naukowych.

Książkę wieńczą rekomendacje praktyczne, ujęte w kilka postulatów, wśród których trzeba szczególnie zaznaczyć wartość pedagogiczną dezyderatu podporządkowania procesu na wysokim poziomie dydaktyczno-wychowawczym, realizowanego w uczelni wyższej, celowi ukształtowania gotowości studentów do działalności pedagogicznej, a także włączenia do programów kształcenia praktycznego specjalnego kursu pt. „Kształtowanie gotowości prozawodowej studentów do działalności pedagogicznej”, jako wyrazu troski o wzrost skuteczności realizowanych działań, które dookreślają i wspomagają rozwój zawodowo znaczących potrzeb, motywów, emocji, czyli pełnych postaw prozawodowych.

Rekapitulując recenzenckie spostrzeżenia i opinie podkreślę, że na początku XXI stulecia – w szczególnych warunkach integracji, globalizacji „uczenia się przez całe życie”, w związku z bardzo szybkim rozwojem wiedzy naukowej i techniki ogólnej tendencji kultury ponowoczesnej – ewoluują też funkcje i zadania pedagogów, którzy mimo „galopujących zmian” w środowisku życia powinni lepiej troszczyć się o harmonijny rozwój aktywności poznawczej, emocjonalnej i praktycznej swoich uczniów, wychowanków. Z tego powodu znakomicie przygotowana i z wielką erudycją naukową napisana książka o kształtowaniu profesjonalnej gotowości pedagogów ma szczególne miejsce wśród prac pedeutologicznych. Z pewnością powinna być znana „nauczycielom nauczycieli”, a także studentom – przede wszystkim nauk pedagogicznych, którzy bardzo dobrze powinni rozumieć specyfikę oraz znaczenie profesjonalnej gotowości pedagogów w codziennej praktyce dydaktyczno-wychowawczej.

Edyta Wolter
UKSW, Warszawa